

ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП ЖІНОЧОЇ ЕМІГРАНТСЬКОЇ МАЛОЇ ПРОЗИ

І. Р. Жиленко, докторант

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,

вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300, Україна

E-mail: ariadna_365@mail.ru

У статті досліджуються малі прозові жанри маловідомих українських письменниць міжвоєнної доби, головним чином вміщених на сторінках емігрантських часописів. З'ясовуються деякі біографічні відомості, визначено жанрові пріоритети малої прози. Різні види оповідань, новели, спогади, нариси В. О'Коннор-Вілінської, О. Храпко-Драгоманової, Лесі Верховинки мають спільну тематику – життя українського села у пореволюційний період, стосунки чоловіка й жінки, гендерна проблематика, емігрантське життя.

Окреслено деякі стильові особливості малої художньої прози. Вона позначена глибоким психологізмом, філософськими й дидактичними узагальненнями. Відчутні екзистенціальні, етнографічні й фольклорні мотиви, національна символіка; містяться елементи апокрифів, фантастики та священної історії – тобто явища, характерні для літератури початку ХХ століття. Звертається увага на культурні традиції українців, обґрунтовуються антивоєнні настрої селян, підкреслюється майстерність письменниць, що полягає у використанні мовно-стилістичних і художніх засобів та прийомів. Зазначено, що без цих та інших імен письменниць неможливо скласти уявлення про український літературний простір ХХ століття.

Ключові слова: *життя і творчість, мала художня проза, символ, мотив, новела, оповідання.*

Вступ. Після розпаду Радянського Союзу в науковців України з'явилася можливість досліджувати емігрантську культурну спадщину своїх земляків, розсіяну по усьому світу. Життя поза межами батьківщини особливо нестерпним було для жінок, змушених жити на чужині й силою слова і добрих діянь підтримувати піднесення української нації у непростий для неї час. Дослідник С. Наріжний у книзі «Українська еміграція» наводить слова з публікації відомої громадської діячки Зінаїди Мірної, яка зазначала, що перебування на еміграції великим тягарем лягло на українське жіноцтво: «Хоча й чоловікам довелося важко, та все ж у жінок життя склалося гірше. Вони перейняли на себе усі негоди й турботи ведення господарства при тих мізерних засобах, які виробляли чоловіки на еміграції» [1, с. 290]. «Союзу українок» – найбільшій жіночій організації, що виникла в Галичині, виповнюється 100 років. В еміграції існувало безліч інших організацій, метою яких була активізація жінок, піднесення їхнього освітнього й економічного рівня, суспільної праці, участь у світовому жіночому русі тощо. Важливе значення мала й діяльність жінок у галузі письменства.

Життя й творчість українських письменниць еміграції – Наталени Королевої, Г. Журби, О. Теліги, Д. Гуменної, Н. Лівницької-Холодної, К. Гриневичевої – досліджували С. Наріжний, І. Качуровський, О. Луговий, Н. Мафтин, Г. Льєва, О. Харлан та багато інших. Ще в 1942 році у книзі «Визначне жіноцтво України» О. Луговий, розмірковуючи про родову аристократію, що відіграла значну роль у важливі історичні періоди, звернувся й до постаті О'Коннор-Вілінської, зазначивши, що «найбільш визначних наших діячів чи діячок, на жаль, забуваємо [2, с. 160]. Отож розглянемо діяльність тих, чиї імена ще знаходяться на маргінесі українського літературознавства, серед них – Валерія О'Коннор-Вілінська, Оксана Храпко-Драгоманова й Леся Верховинка. Хоча важко й майже неможливо порівнювати по

кількості й значущості написаного ними у міжвоєнне десятиліття, однак не буде повною картина розвитку української літератури без урахування творчих здобутків цих письменниць. у чому й полягає **актуальність роботи**.

Мета розвідки – окреслити жанрово-тематичну палітру творів забутих українських письменниць міжвоєнної доби – В. О'Коннор-Вілінської, О. Храпко-Драгоманової та Лесі Верховинки. Для досягнення мети варто виконати такі **завдання**: з'ясувати деякі біографічні відомості, визначити жанрові пріоритети малої прози та дослідити художні особливості творів.

Об'єкт роботи – мала проза письменниць періоду еміграції 20–30-х років Лесі Верховинки, О. Храпко-Драгоманової, В. О'Коннор-Вілінської.

Предмет – жанрова палітра й тематичні вектори забутої жіночої емігрантської прози.

Деякі біографічні відомості про В. О'Коннор-Вілінську, Лесю Верховинку й О. Храпко-Драгоманову – шляхетного походження, освічені, володіли багатьма мовами – подає довідникова література: «Українська діаспора», «Українська літературна енциклопедія», «Енциклопедія українознавства» тощо. Усіх письменниць спіткала складна доля – жити, займатися творчістю й громадською діяльністю у різних країнах світу. Мабуть, словами з листа Лесі Верховинки до матері висловлена думка кожної з них: «Біда, що не маємо своєї держави, а мусимо тинятися по чужині та марнувати свої сили серед чужих» [3, с. 11]. Письменниці, творчість яких тяжіла як до реалістичних, так і модерністських тенденцій, мають різну кількість написаного й виявленого дослідниками, однак єдиною ланкою є спільна тематика творів: життя українського села, стосунків чоловіка й жінки, життя в еміграції тощо. А головне – дуже вболівали за долю своєї батьківщини.

Діяльність В. О'Коннор-Вілінської (1867–1930) – письменниці, перекладача, державного й культурного діяча – цікавить дослідників із різних галузей знань. Історики й соціологи – Л. Смоляр, А. Сабадин, Т. Шевчук – вивчають біографічні дані й участь її в жіночому русі. О. Гриненко торкається публікації письменниці у зв'язку з розслідуванням вбивства Петлюри. Біографічні відомості подають П. Ротач («Розвіяні по чужині», 1998), Ю. Хорунжий («Шляхетні українки», 2004). Н. Сидоренко вивчає участь жінок у щоденнику «Рада». Інформацію про рукопис роману «На еміграції» містить публікація В. Жлуктенко в газеті «День» (2005, № 155). Літературознавці І. Завірюхіна та Н. Малютіна аналізують драматичну творчість письменниці. Найбільш цінним є дослідження А. Диби, у якому розглядаються українські мотиви в російськомовних творах письменниці [4]. Мемуаристику торкається у своїй роботі М. Федунь. Національна парламентська бібліотека України до 150-річчя від дня народження О'Коннор-Вілінської (2016) підготувала публікацію та повний на цей час список її творів [5].

Завдячуючи такій інформації, можемо об'єднати деякі біографічні відомості. Валерія Олександрівна О'Коннор-Вілінська – дружина першого консула України в Швейцарії, племінниця видатного композитора Миколи Лисенка [6]. Народилася в заможній поміщицькій сім'ї на Полтавщині. У Києві, куди переїхали батьки 1876 року, дівчина зблизилася з родинами Лисенків-Старицьких, Косачів, Драгоманових та інших. Освіту отримала у приватній гімназії. Тоді й почали з'являтися перші вірші, оповідання, переклади (знала п'ять мов), стала членом літературного гуртка «Плеяда». Повернувшись до рідного села, у 1885 році відкрила за власні кошти українську школу й народний театр. У Харкові, куди переїхала 1890 року, розгорнула активну діяльність у багатьох сферах: викладала математику й географію в жіночій єпархальній школі, працювала у видавничому комітеті Харківського товариства грамотності, віддавала багато сил організації бібліотек, друкувалася в часописі «Харьковские губернские ведомости». Російською мовою виходять оповідання етнографічного характеру: «Дед Явтух», «В Сочельник» та інші [4, с. 129–130].

Також російською письменницею написаний ще цілий ряд творів: повісті «Ангел народа», «Дорога», «Семен Палий», бувальщина «Страшная барыня», казки «Лунная

ночь», «Кассандра», оповідання «Свидание, нарис-репортаж «Корреспонденция из Полтавской губернии» [4, с. 128]. Дослідниця А. Диба пояснює російськомовність авторки тим, що таке «цілком природно, адже ці люди вважали за потрібне в усіх можливих засобах масової інформації тодішньої Росії розповісти людям про рідну Україну та її народ» [4, с. 131]. Усі публікації робляться «не тільки з метою заробітку», а й для того, «щоб познайомити читаючу громадськість Російської імперії з тодішніми українськими реаліями, з українською історією, українською окремішністю й козацькою звитягою», намагаючись представити широкому загалу «ту Україну, яка не могла бути «меншим братом» «старшої сестри» Росії» [4, с. 135–136].

1899 року Валерія Олександрівна вийшла заміж за талановитого інженера О. Вілінського, родича Марко Вовчок, а 1905 року подружжя переїхало до Києва. Письменниця опинилася в самому центрі культурного життя столиці. Працювала в товаристві «Просвіта», друкувала літературознавчі, науково-популярні статті, театральні рецензії в «Літературно-науковому віснику», писала драматичні твори. За повість «Скарб», написану в націоналістичному дусі, потрапила до в'язниці. Твір вилучила цензура, справу було передано до Сенату, і лише втручання українських представників права врятувало її від тривалого ув'язнення [5, с. 130]. Цей твір пізніше опублікований в еміграції. Подальша громадська діяльність О'Коннор-Вілінської пов'язана з «Літературно-артистичним товариством», організацією наукових і культурних заходів на теми історії й культури українського народу. Важливі думки вона висловила у статті «Спогади та міркування про український театр» (1909). Серед драматичних творів найвідоміші такі: дитяча п'єса «Марусина ялинка» (1908), п'єси «Сніговий бал», «Візит» (написано у співавторстві з О. Олесем і Л. Старицькою-Черняхівською), драма «Інститутка» (1911), п'єса «Сторінка минулого» (1912). Брала участь Валерія Олександрівна й у новоствореному в 1913 році жіночому товаристві, яке об'єднало «цвіт ліберального київського жіноцтва». Займалася організацією культосвітньої роботи для поранених, заснуванням притулків для дітей. У 1917 році стала членом Української Центральної Ради – очолювала літературну секцію Генерального секретаріату освіти. Після призначення чоловіка генеральним консулом, у 1919 році виїхала до Цюриху. З того часу жила й працювала в еміграції – Швейцарії, Австрії, Чехословаччині. Активно співпрацювала з емігрантськими часописами – «Воля» (Відень), «Нова Україна» (Прага), «Жіноча доля» (Коломия), «Тризуб» (Париж).

Досліджуючи діяльність О'Коннор-Вілінської, науковці перш за все звертали увагу на мемуарну літературу – спогади «Лисенки й Старицькі». Розглянемо й ми деякі її емігрантські публікації. Письменниця добре пам'ятала Миколу Лисенку «парубком у українському вбранні», писала про його ставлення до улюбленої музики, пригадувала, що «...біля Лисенка і Старицького гуртувалася вся українська молодь того часу», «як гарно проводився там час! Поза працею велися всякі промови, обмірковувалися і громадські справи, йшли й приватні веселі балачки», розмовляли про стародавні звичаї, спілкувалися зі старими людьми, вчилися мови, пісень, відбувалися репетиції театральних вистав [7, с. 102–103].

Спостережливість О'Коннор-Вілінської виявилася й в інших публікаціях. Одна з них – нотатки із судової зали, де відбувався суд над убивцею С. Петлюри [8, с. 17–18]. Глибоко психологічні характеристики дає вона багатьом присутнім на цьому похмурому заході. Від художниці слова не сховалася жодна з емоцій суду – задоволення, посміх, загальна бадьорість, «голови ще більше схилиються набік, і пера швидкоють по папері», «пильно прислухаються», а далі – хвилювання від виступів свідків, особливо коли виступав Шульгін. З болем у серці письменниця завершує спогади: «Виправдано вбивцю. Жидівський темперамент вибухнув бурєю несамовитої радості над свіжою могилою Симона Петлюри» [8, с. 19].

В емігрантських виданнях публікувалися вірші й мала художня проза письменниці. В перекладі українською на сторінках часопису «Воля» у 1920 році

надруковані етнографічні оповідання «Дід Явтух» і «Святвечір». Образ старої людини у О'Коннор-Вілінської – ніби символ минулого України. З великою повагою змальовує письменниця людину похилого віку, яка прожила довге стражденне життя. Ось дід Явтух, що мирошникував тридцять років, постарів, «уже згинався і охав, і руки його тремтіли, розв'язуючи мішок». Він і сам нагадував той старий вітряк, бо обоє доживали свого віку. Перед очима діда проходило життя села. Явтух любив дивитися на дітей, слухати їхні розмови. Через рецепцію діда авторка показує швидкоплинність життя: «...з маленького пастушка потроху виростав великий парубок: потім він женився; у нього знов підростав свій пастух; старі умирали, і так воно переходило одно по одному». Дід і млин були ніби єдиною істотою. Коли занедужав Явтух, то люди, побачивши, як млин «з поламаними крилами швидко меле», і зрозуміли, що дід занедужав. Вигляд млина їх вразив: «дах чисто знесло, а два недобитих крила журно звисали на бік» [9, с. 529].

Оптимістичне закінчення має інше оповідання – «Святвечір», що відноситься до різдвяної або святочної прози. Зазначимо, що цей літературний жанр, започаткований Ч. Діккенсом, отримавши поширення в російській і українській літературах XIX століття, нового значення набув саме в еміграції (Юрій Клен «Чудо Воскресіння», Пален Каміла «Святий вечір», «Ялинка» Дмитра Тягнигоре, «Одне різдво» К. Поліщука та інші). Дослідниця С. Ленська зазначила: «В українському літературному дискурсі радянської доби семантика Різдва була практично відсутньою, що обумовлювалося політичними та ідеологічними чинниками. Однак еміграційна література була значно вільнішою у виборі тем та способів їх розкриття» [10, с. 63]. З огляду на те, що твір О'Коннор-Вілінської надрукований у 1890-х роках російською мовою, зробимо припущення, що цей випадок був скоріше винятком, а, можливо, поблажливістю з боку цензури, яка пропустила оповідання, в якому «надзвичайно яскраво передано народний колорит і звичаї» [5, с. 130]. Герой оповідання – дідусь, який живе самотньо у нетопленій хатині і у святий вечір пригадує своє життя. У творі присутня атмосфера очікування дива, і воно сталося: приходить хрещениця Олена, яка приносить дідові не лише вечерю, а й добру звістку: батьки просять, щоб дід переходив до них жити. Дівчинка радіє, що старенький їй казочку розкаже. Щасливий дідусь, збираючи речі, думає: «О таке горобеня! Без вогню хату нагріло і без горілки підбадьорило!» [11, с. 632].

О. Луговий справедливо зазначив, що О'Коннор-Вілінська – літератор, який «своїм талантом письменницьким дорівнює О. Кобилянській» [2, с. 161]. Любов і повоєнне життя українського села, а також боротьба за волю є головними темами великого оповідання «Понад Сулою», вміщеного в часописі «Нова Україна» 1924 року. Тиміш, який мріяв жити в ладі та свободі, є типовим образом представника українського суспільства. «В нас тепер, як колись на Запоріжжі», – говорить хлопець. Селяни об'єднуються проти німців і гетьманщини, які не дають людям спокою. Тиміш не терпить насилля, знущання, виступає проти війни, тому говорить: «Я кожного дня чую, як б'ють наших селян», «...мені не лежить до серця ніяка бійка» [12, с. 77–78]. Водночас за необхідності, не роздумуючи, бере до рук зброю, адже мріє бачити Україну вільною. Відданим борцем за свободу показаний у творі Терещенко, який «розумно діло веде». Герой об'єднав понад дві тисячі чоловік. Суто по-жіночому подана картина боротьби, яка не займає багато місця в оповіданні. Письменниця часто обмежується простим переліком воєнних дій: «Вся округа спалахнула піднесенням рухом», «...розпалені гнівом повстанці кидались за ними [за німцями й гетьманцями – І.Ж.] наздоганці, розшукували, полоняли, обеззброювали. Здіймалися бійки, бої» [12, с. 87].

Лінія стосунків схожа на притаманну багатьом українським творам: кохання між бідним і багатим. Тиміш, «орел-парубок», «хоч і з бідних», і найчарівніша дівчина на селі – Настя, із заможної сім'ї, мріють побратися. Ніщо не стоїть у них на заваді, однак їхні долі розходяться. Яскрава психологічна характеристика героїв, подана через діалоги, свідчить про різне ставлення героїв до життя. Жодного слова про

кохання Оксани до Тимоша не сказано, однак після слів похвали хлопця («Ти добра й розумна, Оксано») її лице «зажеврилось, і гарні сірі очі осяли промінням» [12, с. 85]. Коли Оксана дізналася про тяжке поранення хлопця, то «серце її замірало, ноги слабли», «весь світ зникає зперед очей», вона «не бачила нічого» [12, с. 87–88]. Незважаючи на це, дівчина сповнена віри, вона згадує нещодавно сказані Тимошем слова («Що б уже не робилося, а по нашому буде») і впевнено, «як на крилах, помайнула вперед» [12, с. 89]. Яскравий жіночий образ сучасної українки Оксани протиставлений Насті. З цими персонажами асоціюються стара й нова Україна. Якщо остання показана міщанкою і мріє мати у себе наймичку, то Оксана виступає за необхідність праці, навчання, допомагає дівчині-сироті отримати освіту. Та й Тиміш з гордістю розповідає, що він багато книжок перечитав, навчаючись бджільництву в Полтаві, де їх вчили «своєю мовою», українською.

Хоча роман «На еміграції» віднайдений у 2003 році в польському місті Вроцлав, а виданий у 2005 році, окремі розділи з нього О'Коннор-Вілінська надрукувала ще в часописі «Нова Україна». Назва твору свідчить про тему, що проходила наскрізно у творах майже всіх письменників еміграції. Головна думка обох уривків висловлена від імені героїні Маріяни: «Як боротися з цим новим для неї, незвичним жахливим життям, самій, без підтримки, без ніяких засобів?» [13, с. 141]. За структурою обидва уривки мають ознаки оповідань: невеличкий розповідний твір, у якому зображується життя персонажа за короткий проміжок часу, лаконічно й художньо відтворені характери людини та соціальні явища [14, с. 84]. Так, героями обох уривків є емігранти, що займали високе становище в Україні. В уривку, що має назву «Автомобіль», у минулому панич Тарновецький в еміграції змушений боротися зі злиднями, тому і влаштовується працювати таксистом. Яке ж було здивування, коли він підвозить гарну пані, у якій впізнав «босоногу дівчину» Дуньку, що «приходила на поденну допомагати прачці» й була «шалено закохана в нього» [15, с. 132]. Такі життєві метаморфози траплялися часто з українцями, як пише авторка, коли шляхетна людина змушена була «спродувати одна по одній свої речі» й не відмовлятися від чайових, отриманих від своїх, колись бідних, а тепер заможних українців. Письменниця передала глибоко психологічний стан героя, коли він почув «за собою балачку по-українськи з примішкою російської»: «батьорості і тривоги», «веселого задоволення», «пригніченості від розуміння своєї залежності», «схвильованість», «кров ударила в голову». Щоб його не впізнали, Тарновецький низько нахилився вперед. Психологізм зображення героїні, а також деякі екзистенційні мотиви притаманні й іншому уривку. Маріяна Мадлен, із роду Родзянко, також змушена разом із мамою терпіти емігрантські злидні: «Яке втомне життя! Не спиш ночами <...> в постійній тривозі, в напруженому шуканню захистити й підтримати своє існування <...> Перед очима жахлива перспектива злиднів, голоду, залежності, приниження, безпорадності» [13, с. 135].

Еміграційна тематика притаманна й оповіданням Оксани Храпко-Драгоманової (1894–1966), про що йтиметься далі. Письменниця і громадський діяч, племінниця Михайла Драгоманова, народилася у Санкт-Петербурзі. Деякі відомості про неї подають М. Гаврилюк, І. Качуровський, Т. Скрипка, а також статті з довідникової літератури (автори М. Василик, В. Комзюк, П. Ротач, В. Трощинський). Дитинство Драгоманової минуло у столиці імперії, а також у Творках (Польща), Варшаві й Гадячі, куди разом з мамою переїжджала майбутня письменниця. Враження від перебування в гостях у дядька лягли в основу її раннього оповідання «Місто смутку», де показаний «контраст між гармонією природи й дисгармонією екзистенційною» [16]. О. Драгоманова закінчила класичну гімназію у Варшаві, юридичні Бестужевські курси в Петербурзі. Стала однією з перших жінок-правників у Росії [16]. Продовжувала навчання у Віденському університеті та Сорбонні. Працювала в Міністерстві закордонних справ УНР у Відні, Парижі, Берліні, була головою української секції Міжнародної Жіночої Ліги Миру і Свободи. З 1928 року мешкала в Аргентині, там очолювала перше жіноче українське товариство, стала головою

Спілки українських науковців, літераторів і митців [6, с. 150–151]. У 1950-ті роки Храпко-Драгоманова видала повість про життя українських поселенців «По той бік світу» (Буенос-Айрес, 1951). Вона – автор збірок оповідань «Запасний фонд» (1951), «Дестіні» (1952), «Блакитна година» (1957), «Ранок у Тігре» (1957), багатьох перекладів. Написала ряд оповідань, які мали вийти окремою збіркою. Їх рукописи зберігаються в Архіві-музеї УВАН у США [16].

Один із них, «Червоні троянди», увійшов до збірки «Антологія української готичної прози» (2014). Дивна обставина переслідує героїню оповідання Іду. Вона розповідає оповідачеві свою історію про червоні троянди, які час від часу отримувала: «На диво, вони завжди з'являлись, коли в моєму серці народжувалося нове почуття». Коли героїня врешті все ж вирішила вийти заміж, сталося неочікуване. Твір завершується словами: «Букет, ні, цілий сніп червоних троянд, сяючи вогнем і кров'ю, накривав могилу Іди. Троянди були свіжі, грізні, переможні. Вони захопили, заховали її назавжди, навіки» [17, с. 515–520]. Символіка цих квітів, як бачимо, виявилася знаком кохання й смерті.

Два оповідання авторки, опубліковані у віденському тижневику «Воля» в 1920 році, свідчили про психологізм і важливість гендерного аспекту в її творчості. Два епізоди із життя дівчини в «Сентиментальному оповіданні» – цілий мікрокосм її сподівань, мрій і розчарувань. Ставлення до своїх героїв у першій частині твору Драгоманова висловлює всього кількома словами портретної характеристики. Милується «стрункою чорнявою Галею-гімназисткою», що танцює з «руденьким реалістиком». Така емоційно-оцінна лексика з використанням зменшувальних суфіксів дещо насторожує читача. Хоча далі герой веде себе чемно – і танцює гарно, і вміє підтримати цікаву розмову, знаходяться навіть спільні уподобання між ними. Коли ж «реалістик» вирішив дізнатися, із якого класу його напарника, то був глибоко розчарований, то виявилася молодшою за нього. «Не скінчивши танцювальної фігури, не уклонившись, він покинув Галю посередині залі і пішов геть, високо піднявши курносу голову», – ось так розчаровано завершується для дівчини бал. Словосполучення «сопів носом, «почервонів», «курноса голова» також містять стилістичне забарвлення, що не йдуть на користь такому «кавалерові». Цілий рій риторичних запитань кружляє в голові дівчини, а по «розовій щічці покотилася велика та гірка сльоза» [18, с. 446]. Психологічний стан Галі, висловлений за допомогою ряду дієслівних словосполучень і речень («не зразу отямилася», «зі здивуванням дивилася», «змішана, зняковлена», «відійшла вона у край залі й сіла в кутку»), дає змогу письменниці показати, як легко можна образити дівчину. А можна з нею поводитися й по-іншому: зустрічатися, говорити гарні слова, дарувати надію, а дізнавшись, що дівчина розпродує пам'ятні речі (годинник, ланцюжок, обручка), щоб розплатитися за житло, враз змінитися: «настрій не цілком такий», «він одвів очі», «раптом пригадав, що дома чекає спішна праця», нічого «не сповістив» про подальші стосунки [18, с. 448]. Крім сентиментальної лінії, в оповіданні подано картину емігрантського життя. Дівчині тяжко й сумно, вона пригадує батьківщину, але часто їй сняться «страшні химерні постаті, перекошені злістю обличчя, довгі коридори, низькі стелі... Жах, холодний, липкий обгортає душу» [18, с. 447]. Єдина втіха – спілкування з «милим паном Рудольфом» – виявилася міражем, бо пана цікавила лише фінансова спроможність емігрантки.

У творі «Вікно», визначеному письменницею як «детективне оповідання», хоча містить усі ознаки новели, викриваються соціальні проблеми й моральні вади емігранта. Герой новели Клименко живе у скрутному становищі у Відні, дуже сумуючи за Україною. Одне із занять – спостерігати за панночкою з будинку навпроти. Дійшло до того, що він «викрив злочин». Героеві здалося, що відбулося убивство, і всі ознаки того начебто наявні. Але коли підозрюваних жінок (загортали закривавлені куски м'яса і загрузали в корзини) урядовець попросив показати «жертву», то виявилися там шматки свинини – «різдвяний подарунок старому дядькові», а у другому пакунокві – свиняча голова. Клименко хотів допомогти,

говорячи: «Все одно все розкриється і тоді буде гірше», та вийшло навпаки: жінки, мов розлучені фурії, лаялися, «злістю і скаженою злобою палали розчервонілі обличчя» [19, с. 655–656]. Свиняча голова у творі виступає мотивом непередбачуваності, навіть якоїсь підступності. Водночас відчувається дидактизм: Клименкові варто зайнятися серйозними справами, а не підглядати по вікнах, що ніяк не личить чоловікові.

Поетеса й письменниця Галичини Леся Верховинка (справжнє ім'я – Лагодинська-Кучковська Ярослава-Олександра; 1903–1936) також мало відома в українському культурному середовищі. Як зазначають дослідники, «Ярослава Лагодинська писала в різних жанрах, та досі ще не всі її твори віднайдені» [3, с. 11]. Перші кроки повернення письменниці до України зроблено: до 110-річчя від дня її народження О. Жарівський упорядкував і видав книгу під назвою «До Делятина на крилах мрій» [20]. Життєвий і творчий шлях письменниці досліджували М. Гнатюк, Л. Залеська Онишкевич. Дисертація Т. В. Бикової «Гуцульщина як текст...» також торкається деяких аспектів її творчості. Про неї писали ще І. Гаврилович, М. Гнатюк, В. Клапчук, Л. Табачин. Професор М. Гнатюк дає огляд доємігрантської творчості письменниці. Леся Верховинка – продовжувач літературних традицій Василя Стефаника та Марка Черемшини. Вона – автор п'єс для дітей, дослідження «Жінка в творах Франка». Свою творчість почала з поезії. Друкувалася в часописах «Світ дитини», «Українська хата», «Шляхи», «Український Скиталець» (Відень). Серед її ранніх творів – оповідання «Олекса Миронюк», «Мати», «Невістка», «Портрет татуса», «Велика п'ятниця на Гуцульщині», новела «Вигнанці» та інші. Науковець зауважив: «Увага до деталей, переданих з незвичайною точністю і характерною для авторки теплою, характерні і для нарисів та мемуарних матеріалів про її побут у Відні у 20-х – на початку 30-х років ХХ століття» [21, с. 20–21].

Один із таких творів – спогади «Один вечір у Гофмансталя» [22, с. 12–13]. Письменниця змальовує святковий вечір з українськими колядками в будинку австрійського поета. Схвильований поет подякував студентам, що ті принесли йому найкраще – пісні свого народу, натомість у подарунок гості отримали книги. Потім лунали стрілецькі пісні, народні. Студенти були запрошені до столу. Гофмансталь запропонував гостям: «...Так візьмімося за руки і піднесім їх тричі вгору, а при тому нехай кожний думає собі про те, чого він найгарячіше бажає для себе і для своєї Вітчизни». І усі в єдиному пориві «тремтлячі руки» сплели в один вінок дум, поривів, бажань, а найголовнішим було бажання – «для Вітчизни – волі...» [22, с. 14]. На цьому ж вечорі спілкування з відомим поетом стало для авторки-початківця справжнім благословенням. Той уважно глянув на дівчину «з виразом доброти і широкого зацікавлення», а його слова («Ви ще дуже молоді») стали відгомном у її душі.

Малій прозі Лесі Верховинки, на думку дослідників, притаманні «стримані емоції, імпресіоністичні картини, вміле описування тла і розгорнення наскрізної картини». Вона – «майстриня живописання словом» [23; 3, с. 12]. Ось яким показаний в оповіданні «Старе лихо» (1923) дід Олекса: «Довге сиве волосся, що, мов авреоля святих, вінчало його голову, мінилося золотими відблисками. Зів'ялі, беззубі уста розтягалися ніби до усмішки, ніби до плачу і тремтіли по кутиках» [24, с. 43]. Авторка використовує стилістично забарвлену, з гуцульським діалектом мову, майже усю палітру художніх засобів – порівнянь, епітетів, метафору, персоніфікацію. Наведемо деякі приклади: «небо наче безкрайї океан», «у грудях захлипало щось, мов звуки розбитої скрипки», «син, як дуб коренастий, як той ведмідь», «місяць, мов куля»; «червоні сльозаві очі», «чорна кирея сумерку», «сира земля», «червона калина», «веселі парубочі співанки», «сумовиті звуки сопілки»; «колесо сонця», «чорні челюсті печі»; сонце «лизало червоними вогниками верхів'я гір», «заглядало в хату темно-шафірне небо» [24].

Народно-фольклорна складова твору переплітається із екзистенціальними мотивами. Старий Олекса пишається своїми дітьми: найстарший – «силач на все

село», другий «дуже мудрий», третій – «був фанний, як мальований». Ще двоє синів було, Михасько – роботящий, Андрійко – «липнув до книжки, гей муха до меду». Однак коли прийшов час, пішов і останній битися з ворогами. Усі п'ять синів-соколів і дві дочки, «як маків цвіт», і жінка Василина – «пішли всі, через ту війну, сиру землю їсти» [24, с. 44]. Згадає дід своє стражденне життя, схоже на долю самої України («Трьох згинуло ще за царя, а два молодці за Україну...»). Леся Верховинка в образі діда показала типових український характер – роботящого, хазяйновитого и доброго чоловіка, який, незважаючи на горе, допомагає іншим. Сумуючи за родиною, дід Олекса вирішив допомогти сироті, взявши хлопця до хати і навчивши його господарювати.

У нарисі «Казка минулих літ» (1923) поєднані апокрифи, елементи фольклору, національної історії. Образ дванадцятирічної Катрі, що служила нянькою, є символом молодої України: «струнка, з білявим волоссям та блакитними очима», одягнена в коротеньку синю спідницю і білу, вишивану узорами, сорочку [25, с. 95]. Вродлива й розумна, дівчинка дуже любила квіти, тому засаджувала квітник перед домом, плела віночки дітям і «вертали вони <...> завітчані, з руками, повними квіток, і приносили з собою запах луки». Розповідь Катрі про квіти – то сповідь самої Лесі Верховинки про красу рідної землі. Розповідаючи дітям казки, вона й сама здавалася феєю. Одного разу діти запитали, чому поміж збіжжям ростуть червоні маки і сині волошки. І дівчинка склала для них історію про те, що то сам Ісус Христос змушений був іти полем і нести хреста. Із його пораненого чола спливала кров, а за ним ішла Матінка Божа і плакала. Дівчинка розповіла: «...де впала капля крові з Ісусового чола, там виростав червоний мак, а де впала сльоза з синіх очей Матінки, там виростала волошка» [25, с. 97].

Висновки. Ми звернулися до вивчення невеликої частини творчої спадщини маловідомих письменниць міжвоєнної доби Лесі Верховинки, Оксани Храпко-Драгоманової та Валерії О'Коннор-Вілінської. Усі письменниці займалися як громадською діяльністю, так і залишили художні твори, серед яких важливе місце займає мала проза – оповідання, новели, нариси, спогади. Їх твори мають спільні тематичні акценти, пов'язані з національною, гендерною й емігрантською тематикою. Названі авторки є продовжувачами традицій, закладених в українській літературі М. Черемшиною, В. Стефаніком, О. Кобилянською та іншими.

Ще в 1931 році А. Торський у некролозі про О'Коннор-Вілінську писав: «Вдячною роботою для бібліографів і істориків української літератури буде завдання зібрати її твори в цілому та оцінити їх значення для нашої літератури» [26, с. 349]. Ці слова можна віднести до багатьох письменників-емігрантів, чия творчість чекає дослідників. У науковців попереду ще велика робота – «повернення» в український культурно-мистецький простір забутих нині авторів, серед яких Галина Лашенко, Ірина Наріжна, Ірина Невицька, Олександра Свекла, Харитя Кононенко та багато інших, чий імена належать до тих самобутніх перлин української літератури, без яких неможливо уявити загальноукраїнський культурний простір.

GENRE-THEMATIC KALEIDOSCOPE OF THE WOMEN EMIGRANT FLASH FICTION

*I. Zhylenko, Doctoral Candidate
Kamyanets-Podilsky Ivan Ohienko National University,
61, Ohienko St, Kamyanets-Podilsk, 32300, Ukraine
E-mail: ariadna_365@mail.ru*

The article deals with some genres of flash fiction of little-known Ukrainian writers of the interwar period, which have mainly been placed on the pages of the emigration periodicals. Some author biographical information is being analysed and genre priorities of flash fiction are being set. Different types of stories, novels, memoirs and essays of B. O'Connor-Vilinska, O. Khrapko-Drahomanov, Lesia Verhovynka reveal a common theme – life of the Ukrainian village in the post-revolutionary period, relationship between men and women, gender issues, emigrant life.

Some style features of the flash fiction have been outlined, some of which are deep psychological, philosophic and didactic generalizations. One perceives existential, ethnographic and folklore motifs, finds national symbols; apocrypha elements, fiction and sacred history – these are characteristics of the literature of the early twentieth century. Particular attention is being drawn to the cultural traditions of the Ukrainian people, depicting anti-war atmosphere of peasants. The writing skills of the writers, which lies in the use of the linguistic, stylistic, and artistic tools and techniques, is being emphasized. The idea of the general cultural space of the twentieth century without these and other names of women writers is inconceivable.

Key words: life and creative work, flash fiction, symbol, motif, story, novel.

ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧЕСКИЙ КАЛЕЙДОСКОП ЖЕНСКОЙ ЭМИГРАНТСКОЙ МАЛОЙ ПРОЗЫ

И. Р. Жиленко, докторант

Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенко,

ул. Огиенко, 61, г. Каменец-Подольский, 32300, Украина

E-mail: ariadna_365@mail.ru

В статье исследуются малые прозаические жанры малоизвестных украинских писательниц межвоенного периода, главным образом помещенных на страницах эмигрантских журналов. Выясняются некоторые биографические сведения, определены жанровые приоритеты малой прозы. Различные виды рассказов, новеллы, воспоминания, очерки В. О'Коннор-Виллинской, О. Храпко-Драгомановой, Леси Верховинки имеют общую тематику – жизнь украинского села в послереволюционный период, отношения мужчины и женщины, гендерная проблематика, эмигрантская жизнь.

Очерчены некоторые стилевые особенности малой художественной прозы. Она обладает глубоким психологизмом, философскими и дидактическими обобщениями. Ощутимы экзистенциальные, этнографические и фольклорные мотивы, национальная символика; содержатся элементы апокрифов, фантастики и священной истории – то есть явления, характерные для литературы начала XX века. Обращается внимание на культурные традиции украинцев, обосновываются антивоенные настроения крестьян, подчеркивается мастерство писательниц, которое заключается в использовании стилистических и художественных средств и приемов. Отмечено, что без этих и других имен писательниц невозможно создать общее представление об украинском литературном пространстве XX века.

Ключевые слова: жизнь и творчество, малая художественная проза, символ, мотив, новелла, рассказ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наріжний С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / С. Наріжний. – Прага, 1942. – Ч. 1. – 372 с.
2. Луговий О. Визначне жіноцтво України / О. Луговий. – Торонто, 1942. – 254 с.
3. Залеська-Онишкевич Л. Призабута літературна постать: Леся Верховинка / Л. Залеська-Онишкевич // Наше життя. – 2014. – № 12. – С. 11–12.
4. Диба А. «Це був план справжньої козацької держави...»: українські мотиви у російськомовних творах Валерії О'Коннор-Вілінської / А. Диба // VII – VIII наукові семінари «Роль визначних особистостей – митців, діячів науки та культури у процесі формування національної самосвідомості наприкінці XIX – на початку XX ст.», приурочені до дня народження Михайла Петровича Старицького: Матеріали. – К., 2013. – С. 127–137.
5. Дати і події, 2016, друге півріччя: календар знамен. дат № 2 (8) / Нац. парлам. б-ка України; уклад. В. Кононенко. – Київ, 2016. – С. 129–131.
6. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / Упорядк. В. А. Просалової. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. – 480 с.
7. О'Коннор-Вілінська В. Дещо зі спогадів про М. Лисенку / В. О'Коннор-Вілінська // Нова Україна. – Прага, 1923. – Ч. 5. – С. 102–104.
8. О'Коннор-Вілінська В. Спостереження з судової зали / Валерія О'Коннор-Вілінська // Студентський вісник. – 1928. – Ч. 10–12. – С. 17–19.
9. О'Коннор-Вілінська В. Дід Явтух / Валерія О'Коннор-Вілінська // Воля. – 1920. – Т. 3, Ч. 13. – С. 527–529.
10. Ленська С. Трансформація різдвяної семантики як спосіб художнього моделювання антисвіту в українській малій прозі XX ст. / Світлана Ленська // Філологічний дискурс. – 2016. – № 3. – С. 59–70.
11. О'Коннор-Вілінська В. Святвечір / В. О'Коннор-Вілінська // Воля. – 1920. – Т. 4., Ч. 13. – С. 630–631.
12. О'Коннор-Вілінська В. Понад Сулою / В. О'Коннор-Вілінська // Нова Україна. – Прага, 1924. – Ч. 1–3. – С. 73–89.
13. О'Коннор-Вілінська В. Крамничка / В. О'Коннор-Вілінська // Нова Україна. – Прага, 1923. – Ч. 7–8. – С. 135–150.
14. Гетьманець М. Ф. Сучасний словник літератури і журналістики / М. Ф. Гетьманець, І. Л. Михайлин. – Х.: Прапор, 2009. – 384 с.
15. О'Коннор-Вілінська В. Автомобіль / В. О'Коннор-Вілінська // Нова Україна. – Прага, 1923. – Ч. 3. – С. 131–133.

16. Скрипка Т. Оксана Драгоманова [Електронний ресурс] / Т. Скрипка – Режим доступу : <http://www.t-skrypka.name/KosachFamily/OksanaDragomanova.html>.
17. Драгоманова О. Червоні троянди / О. Драгоманова // Антологія української готичної прози у 2-х т.; упорядник Юрій Винничук. – Х. : Фоліо, 2014. – Т. 2. – С. 515–520.
18. Храпко-Драгоманова О. Сентиментальне оповідання / О. Храпко-Драгоманова // Воля – 1921. – Ч. 11–12 (Черв.). – С. 446–448.
19. Храпко-Драгоманова О. Вікно / О. Храпко-Драгоманова // Воля. – 1920. – Ч. 13 (Груд.). – С. 651–656.
20. Верховинка Л. До Делятина на крилах мрій: поезії, новели, оповідання, драматичні твори, есеї, статті, епістолярій / Л. Верховинка; упоряд. О. О. Жарівський. – Львів : Каменяр, 2013. – 454 с.
21. Гнатюк М. Леся Верховинка: повернення до краю / М. Гнатюк // Гражда. – 2013. – № 1/32. – С. 19–22.
22. Верховинка Леся. Один вечір у Гофмансталя / Л. Верховинка // Наше життя. – 2014. – № 12. – С. 12–14.
23. Арсенич П. І. Верховинка Леся [Електронний ресурс] / П. І. Арсенич // Енциклопедія сучасної України. – Режим доступу : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=33694.
24. Верховинка Леся. Старе лихо / Леся Верховинка // Нова Україна. – 1923. – № 5. – С. 43–46.
25. Верховинка Леся. Казка минулих літ / Леся Верховинка // Нова Україна. – 1923. – № 7–8. – С. 95–100.
26. Торський А. Валерія О'Коннор-Вілінська / А. Торський // ЛНВ. – 1931. – № 4. – С. 346–349.

LIST OF REFERENCES

1. Narizhnyi, S. (1942) *Ukrainian emigration: Cultural work of the Ukrainian emigration between two world wars*, Praha, vol. 1, 372 p.
2. Luhovij, O. (1942) *Outstanding women of the Ukraine*, Toronto, 254 p.
3. Zaleska Onyshkevych, L., (2014) Forgotten literary figure: Lesya Verkhovynka, *Nashe zhyttya*, n 12, pp. 11–12.
4. Dyba, A. (2013) «It has been a plan of the real Cossack State.»: Ukrainian motifs in Russian works of Valeriya O'Konnor-Vilinska, *Proc. VII – VIII scientific seminars «Role of the outstanding personalities – artists, scholars, cultural agents and processes of building of the national awareness at the late 19th – early 20th cent.»*, dedicated to the birthday of Mykhailo Petrovych Starytsky, Kiev, pp. 127 – 137.
5. *Dates and Events of the Second Half of 2016: Calender of Memorable Events No 2 (8)* Library of the National Parliament of Ukraine [Daty i podiyi, 2016, druhe pivrichchya : kalendar znamen. dat № 2 (8), Nac. parlam. b-ka Ukrayiny], Kyiv, pp. 129–131.
6. *Ukrainian diaspora: literary forms, works, bibliographic information* (2012), Donetsk: Skhidny vydavnychy dim, 480 p.
7. O'Konnor-Vilinska, V. (1923) Selected memories about M. Lysenko, *Nova Ukrayina*, Praha, vol, 5, pp. 102–104.
8. O'Konnor-Vilinska, V. (1928) Observations from a courtroom, *Studentskyj Visnyk*, vol. 10–12, pp. 17–19.
9. O'Konnor-Vilinska, V. (1920) Grandfather Yavtukh, *Volya*, vol. 3, n. 13, pp. 527–529.
10. Lenska, S. (2016) Transformation of Christmas semantics as a means of artistic modelling of antiworld in Ukrainian flash fiction of the 20th. cent., *Filolohichnyj Dyskurs*, n. 3, pp. 59–70.
11. O'Konnor-Vilinska, V. (1920) Christmas Eve, *Volya*, vol. 4, n. 13, pp. 630–631.
12. O'Konnor-Vilinska, V. (1924) Above Sula, *Nova Ukrayina*, Praha, n. 1–3, pp. 73–89.
13. O'Konnor-Vilinska, V. (1923) Shop [Kramnychka], *Nova Ukrayina*, Praha, n. 7–8, pp. 135–150.
14. Hetmanets, M. F., Mykhailyn, I. L., 2009, *Modern Dictionary of literature and journalism* [Suchasny slovnyk literatury i zhurnalistyky], Kharkiv, 384 p.
15. O'Konnor-Vilinska, V. (1923) Car, *Nova Ukrayina*, Praha, vol. 3, pp. 131–133.
16. Skrypka, T. *Oksana Drahomanova* [Online], Available: <http://www.t-skrypka.name/KosachFamily/OksanaDragomanova.html> [2016].
17. Drahomanova, O. (2014) *Red roses, Anthology of the Ukrainian Gothic Prose*, Kharkiv: Folio, pp. 515–520.
18. Khrapko-Drahomanova, O. (1921) Sentimental stories, *Volya*, n. 11–12, pp. 446–448.
19. Khrapko-Drahomanova, O. (1920) Window, *Volya*, n. 13, pp. 651–656.
20. Verkhovynka, Lesya (2013) *On the Wings of Dreams till Delyatyn: Poetries, Novels, Stories, Drama, Essays, Articles, Epistles*, L'viv, 454 p.
21. Hnatyuk, M. (2013) Lesya Verkhovynka: Coming back to the compatriots, *Grazhda*, n. 1/32, pp. 19–22.
22. Verkhovynka, Lesya (2014) One evening at Hofmanstal's, *Nashe zhyttya*, n. 12, pp. 12–14.
23. Arsenych, P. I., (2016) Verkhovynka Lesya, *Encyklopediya suchasnoyi Ukrayiny* [Online], Available: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=33694 [2016].
24. Verkhovynka, Lesya (1923) Old mischief, *Nova Ukrayina*, n. 5, pp. 43–46.
25. Verkhovynka, Lesya (1923) The fairy-tale of the old years, *Nova Ukrayina*, n. 7–8, pp. 95–100.
26. Torsky, A. (1931) Valeriya O'Konnor-Vilinska, *LNV*, n. 4, pp. 346–349.

Надійшла до редакції 4 лютого 2017 р.